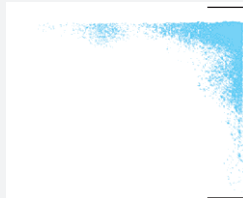

AUGUSTEUM NARONE - CARSKI HRAM U DOLINI NERETVE

Tea Katunarić

Prije više od dva tisućljeća na mjestu današnjeg Vida kod Metkovića, uz rijeku Neretvu koju su stari Grci nazivali Naron, a Rimljani Naro, nastajao je antički grad Narona. Povezivala je ona obalu Jadrana s unutrašnjosti. Pisci su je spominjali još u 4. st. pr. Kr., dok su arheološka iskopavanja potvrdila postojanje emporija tek polovicom 2. st pr. Kr. U vrijeme rimskih careva, vjerojatno za vrijeme cara Augusta, Narona postaje rimska kolonija. Pod kućama i poljima Vida sačuvani su gradski bedemi s kulama, vile rustike, antička i srednjovjekovna groblja te starokršćanske bazilike. Unutar

Augusteum Narone: Splitska siesta naronskih careva

Galerija umjetnina, Split
4.5.2004.-30.5.2004.

bedema razvijao se grad s prostranim forumom uz koji je na povišenom platou oko 10. g. pr. Kr. u vrijeme cara Augusta sagrađen hram - Augusteum Narone posvećen božanskom Augustu i carskoj obitelji. Početkom carstva carski kult proširio se cijelim rimskim imperijem, a u gradovima su podizani hramovi posvećeni caru i postavljane skupine skulptura carske dinastije. U naronskom hramu pronađena je jedna takva skupina kipova carske obitelji koja uz sačuvane ostatke hrama predstavlja najcjelovitiji i skulpturama najbrojniji prikaz uspona i pada carskog kulta u okviru cijelog

rimskog svijeta. Stoga je otkriće Augusteuma pobudilo veliko zanimanje stručnjaka i javnosti. Voditelj istraživanja i autor izložbe, prof. dr. Emilio Marin i njegovi suradnici iz Arheološkog muzeja u Splitu uz nekoliko domaćih i stranih stručnjaka, izložbom su predstavili rezultate istraživanja i obrade nalaza iz hrama i posvećenog prostora oko njega. Izložba je priređena za glavnu galeriju Ashmolean muzeja u Oxfordu gdje je gostovala od srpnja do listopada 2004. godine. No, prije njenog izlaganja u Oxfordu predstavljena je domaćoj publici tijekom svibnja u prostoru splitske Galerije umjetnina.

Na samom nas početku izložbe kratki film *Ave Narona* upoznaje s položajem Narone, njenom povišeću i značenjem te s arheološkim istraživanjima i nalazima. Arheološka istraživanja Narone započela su početkom 20. st. kada je objavljena i prva monografija o Naroni u Beču. Nakon Drugog svjetskog rata istraživanja vode stručnjaci Arheološkog muzeja Split. Augusteum je otkriven 1995. godine, a u sljedeće je četiri godine u potpunosti istražen. U vrijeme cara Augusta, 10. g. pr. Kr., kada je hram sagrađen, u unutrašnjosti cele uz zapadni zid na zidanom postamentu postavljene su i prve skulpture. Kasnije su uz južni i sjeverni zid nadodana još dva postamenta. Nakon Augustove smrti carski namjesnik Publije Kornelije Dolabella, koji je bio promicatelj carskog kulta u provinciji Dalmaciji, izvršio je značajnu obnovu hrama, o čemu nam svjedoči natpis koji je namjesnik posvetio božanskom Augustu. Nove su skulpture u hram postavljene u doba cara Klaudija, a u vrijeme Vespazijana, 74. godine, u spomen nekog značajnog graditeljskog pothvata postavljen je spomen-natpis i kip. Posljednje skulpture postavljene su u doba Severa sredinom 2. st. Augusteum je porušen krajem 4. st., kada su i skulpture srušene sa svojih postolja na pod cele od mozaika. Možda su razlozi rušenja bili politički ili vjerski, jer u to vrijeme kršćanstvo postaje dominantna religija rimskog svijeta. Poslije rušenja napušteno je područje Augusteuma i foruma.

Nakon filmskog uvoda Vergilijevi stihovi koji veličaju Augustov mir ispisani na fotografiji neretljanskog

pejsaža dočaravaju plovidbu lađom uz rijeku do Augustova hrama. Na stropu, prije ulaza u sam „hram“, crteži desetak grobova prikazuju stratigrafski položaj groblja iz 6. st. smještenog u zemlji iznad ostatka tada već porušenog hrama. Pokojnici su uglavnom pokapani u amforama i pod tegulama, a za jedan grob upotrijebljen je i veliki kornjačin oklop.

Kulisom dijela cele „hrama“ dočaran je izvorni antički ambijent. Između skulptura i stupova predvorja smješteni su panoi, a u zidovima „hrama“ vitrine s nalazima. Na panoima su prikazani tlocrti, presjeci i rekonstrukcija hrama. Bio je to manji prostilodolacne cele sazidan od neobrađenih kamenih blokova s dva ožbukana kvadratna profilirana stuba i kolonadom od šest stupova u pronaosu. Profilirana žbuka s vanjske strane zidova imitirala je mramor. Cijela površina poda cele prekrivena je mozaikom od crnih i bijelih kamenih kockica koji je oštećen padom teških skulptura. Središnji motiv strogo je geometrijske sheme. Odabir motiva, njegov prikaz i veličina kockica datiraju mozaik u kraj 1. st. pr. Kr.

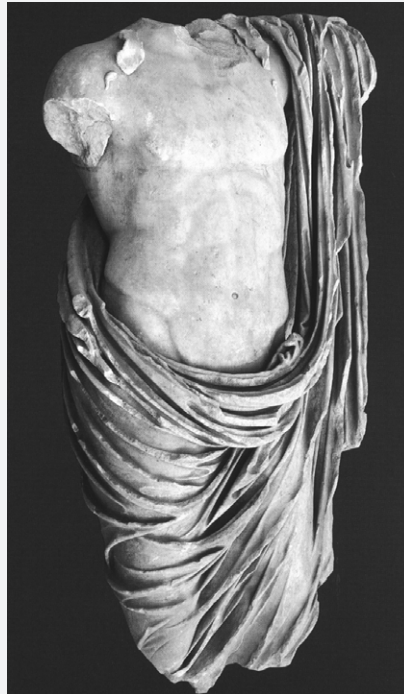
Prikazana je i tlocrtna situacija položaja obrušenih skulptura i postamenata u celi hrama. Pronađeno je petnaest velikih i tri manja fragmentarna kipa, kao i brojni ulomci kipova.

U pronaosu „hrama“ među stupovima postavljen je kip carice Livije, Augustove žene. Ta je skulptura bila jedna od vodilja ka otkriću Augusteuma. Njena glava i tijelo pronadene su polovicom 19. st. Mjesto nalaza skulpture danas nam je nepoznato. Tijelo se čuvalo u Opuzenu, a glavu je sir A. Evans kupio za Ashmolean Museum u Oxfordu. Livijina glava done-sena je 2000. godine u Split, gdje je spojena s opuzenskim tijelom. Glava Livije vrijedan je kiparski rad Tiberijeva doba kojim dominira akademizam i individualizacija prikazanih likova. Blagom plastikom i nježnim modeliranjem prikazane su Livijine portretne karakteristike, a ozbiljnost i reprezentativnost je istaknuta bezizražajanim licem i velikim istaknutim očima. O tome kako je riješena zagonetka kome pripada žensko tijelo iz Opuzena može se

doznati iz članaka domaćeg i stranog tiska izvještenih u prostoru u kojem je izložena suvremena skulptura *Livija*, rad kipara Ivana Kožarića nastao nadahnut povratkom originalne antičke glave carice Livije u Hrvatsku.

Središnji dio izložbe čini skupina od osam kipova smještenih u insceniranoj celi hrama, koja predstavlja pet muških i tri ženske figure reprezentativnog carskog karaktera u kontrapostu. Skulpture su isklesane iz grčkog mramora, što bi moglo ukazivati da su importirane, no također je moguće da su proizvedene lokalno, od donešenog mramora. Budući da se od 1. st. težilo realističnom prikazivanju, pomnije i preciznije su izrađeni detalji skulptura koji su vidljivi promatraču. Figure su odjevene na tri reprezentativna carska načina: dvije su u oklopu, jedna je prikazana u jupiterskoj nagosti ogrnuta plaštem, a ostale u togama. Šest skulptura je prirodne veličine, a dva carska kipa idealiziranog herojskog tijela u oklopu su nadljudskih dimenzija kako bi se istaknuo njihov autoritet i božanska priroda. Sedam skulptura je restaurirano i konzervirano. Postavljene su na tribinu - postament na kakvom su stajali i u Augusteumu. Torzo Klaudija, odjevena poput Jupitera s prebačenim plaštem gustih dubokih nabora preko bokova i gornjeg dijela mišićavog tijela, namjerno nije restauriran, već je ostavljen onakav kakav je pronađen i tako izložen polegnut na dio rekonstruiranog poda od mozaika. To je kvalitetno izrađeno djelo prva Klaudijeva skulptura pronađena u Dalmaciji. Vrlo je sličan Klaudiju iz Olimpije te je moguće da je djelo istog autora. Kipovima uglavnom nedostaju glave, jer su izrađivane posebno. Vespazijanova glava ističe se kvalitetom izrade: prikazana je realistično s preciznim portretnim detaljima u skladu sa snažnim realističnim izričajem druge polovice 1. st. Dva ulomka glave Agripine Mlade s vješto izrađenim uvojcima kose izložena su odvojeno od tijela. Skulpturama većinom nedostaju i ruke, koje su klesane odvojeno i željeznim klinovima pričvršćivane za tijelo. Kipovi su atribuirani na temelju karakterističnih detalja i prema izvornom položaju u svetištu hrama. Vespazijan i Agripa su odjeveni u togu. Vespazijanov

kip, napravljen od drugačije vrste mramora, kvalitetom se izdvaja od ostalih skulptura; ističe se i boljom izradom dijelova tijela i odjeće koja u bogatim dubokim naborima nesputano pada niz tijelo. Ženske skulpture, odjevene u višeslojnu odjeću rimskih matrona, predstavljaju Agripinu Mladu, Agripinu Stariju i Liviju (to je još jedna skulptura pored već

Kip Klaudija, 40.-50. g. 1. st.

spomenute oxfordsko-opuzenske Livije). Livija se izdvaja kvalitetom izrade - stav tijela je slobodniji, a odjeća lijepo prijanja uz prirodnije izrađeno tijelo, dok su nabori odjeće vješto izrađeni do finih detalja. Na kipu Agripine Starije uzduž lijevog bedra vidljivi su tragovi boje. Odljev torza cara Tiberija iz Opuzena, otkriven sredinom 19. st. (s pridodanim novopronađenim dijelovima) i kip cara Augusta s pažljivo izrađenim detaljima odjeće i obuće dominiraju veličinom. Oba cara nose oklop klasičnog tipa s reljefnim prikazima i vojničkim čizmama. Augustov oklop ukrašen je bogatijim i kvalitetnijim visokim reljefom s alegorijskim motivima helenističke tradicije: ispod vrata prikazana je velika glava Meduze, a na središnjem su prizoru antičetično postavljena dva hipokampa s Nereidama. Pterige su ispunjene različitim motivima.

Osim skulptura, u hramu i oko njega pronađeni su brojni predmeti od stakla, keramike, metala i kosti, čija kvaliteta i raznovrsnost potvrđuju važnost Narone kao trgovačkog odredišta i govore o profinjnom ukusu i visokom životnom standardu njenih stanovnika.

Od staklenog inventara široke datacije od 2. st. pr. Kr. do 7. st. iz proizvodnih centara s područja cijelog Mediterana treba izdvojiti tri čaše s potpisom proizvođača. Njihovi potpisi na istočnoj obali Jadrana prvi su put dokumentirani u Naroni. Zanimljiv je i izložak prozorskog stakla. Posebno je istaknuta staklena ovalna kameja s Livijinim portretom službenog karaktera, koja je vjerojatno napravljena u Rimu u Tiberijevo doba. Ona je mogla biti dio štuko-dekoracije nekog kipa ili hramskog zida.

Metalni i koštani predmeti su malobrojni, ali raznovrsni. Datiraju se od 1. st. do prve polovice 7. st. Nakit i predmeti svakodnevne upotrebe, kao i konjanička oprema, uglavnom su izrađivani od bronce, ali ima i primjeraka od plemenitih metala, kao što su zlatna naušnica i srebrni prsten. Izložene su i fibule, šivače igle, ručka posude, alka, oštrica noža, čavli, zakovice, žeton za igru ili računanje, ukosnice, medicinski instrumenti, dijelovi vojničke i konjske opreme. Pronađeno je 47 komada novca. Jedan je zlatnik, a jedan srebrnjak, dok su ostali brončani. Najraniji

primjerak je iz republikanskog doba, a najstariji iz 19. st.

Keramički materijal s područja Augusteuma, bez grobne keramike koja je prikazana kao izdvojena cjelina, pripada širokom vremenskom rasponu od 3. st. pr. Kr. do 3. st., a većina predmeta je datirana od Tiberijeve vremena pa do kraja 2. st. Prezentirano je fino uvozno posude iz italskih proizvodnih centara, iz Egeje, s istoka, iz sjeverne Afrike te lokalno kuhinjsko posude. Istaknuti su ulomci „snake vase“ kao i terakotna figura Venere. Keramiku iz sloja grobova iznad Augusteuma prezentira afrička i fokejska keramika, lokalno posude te rekonstruirana istočnomediterska amfora. Materijal je datiran u polovicu 5. i 6. st.

Na samom kraju izložbe, na panoima su prezentirani osjetljivi konzervatorsko-restauratorski zahvati s fotografijama nalaza prije i poslije obrade te prikaz Narone i otkrića Augusteuma s fotografijama nalazišta prije i poslije istraživanja.

Izložba je zanimljivo scenski i vizualno realizirana i daje detaljan uvid u život naronskog Augusteuma. Iscrpniji podaci o karakteru i kontekstu nalaza objavljeni su katalogu izložbe opremljenom brojnim fotografijama i ilustracijama. Nakon Oxforda izložba gostuje u Barceloni, Vatikanu i Zagrebu.